

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

YENİ TÜRK EDEBİYATI - V DERS NOTLARI

4. Sınıf - 1. Dönem

İsa SARI
www.isa-sari.com

(Kısım 1/2)

BİRİNCİ YENİ (GARİP) HAREKETİ

1920-1940 yılları arasında estetik bakımdan birbirinden farklı anlayışlar yan yana görülür. Böylesine bir ortamda tesadüfen Ankara'da aynı okulda bir araya gelen üç genç -Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday- birlikte şiirler yazıp, yeni bir hareket başlatmak isterler: Garipçilik.

Garipçilerin uzun arayışları neticesinde belirledikleri şiir anlayışları, tümüyle olmasa da bazı yönleriyle Batı'da tükenmeye yüz tutmuş sürrealist anlayışa yakındır. Garip hareketinin geleneğe karşı çıkışı, kübizm, fütürizm, dadaizm ve gerçeküstücülük akımlarının bu konudaki tutumlarıyla benzerlik göstermektedir. Garip hareketi geleneksel olanı, rasyonalizmi, sanayileşme ve kentleşme gibi kavramları reddederek bu akımlarla ortak bir paydada buluşur. Garipçilerde, modernizmin ana eksenini oluşturan "bilimsel bilgiyle, mekanizasyonla iç içe geçmek ve ussal düzen yaratma kaygısı" yoktur. Bu nedenle modernist biçimlenmeye karşıdır. İmgeyi boşlarlar, çağrışımdan kaçınırlar ve bilinçaltına yönelirler. Şiiri, söz söyleme sanatı olarak tarif eden bu anlayış, Haşim'in "şiir, sözden ziyade musikiye yakındır" görüşüne tepki gösterir.

Garip şiirinin genel özellikleri:

1. Şiirde anlaşılabilirlik dışlanır ve anlam, şiirin en önemli niteliği olarak öne çıkarılır; "şiir, bütün hususiyeti edasında olan bir söz sanatıdır ve her şeyden önce manadan ibarettir".
2. "Yeni zevke, yeni vasıta ve yollarla ulaşılabileceği"na inanan Garipçiler, şiirlerdeki nazım sentaksı, biçimsel yapı ve imge sistemi bakımından radikal değişikliklere giderler.
3. "İlk çağlarda ikinci dizinin daha kolay hatırlanması için bir araç olarak kullanılan" vezin ve kafiye şiirden dışlanır.
4. Şiirde edebî sanatlarla gerek olmadığı fikrini savunurlar.
5. Sıradan, küçük insanı ve onların duyarlılıklarını şiire geçirirler. Garip şiirinin kişisel dünyasını, bu sıradan insanlar ya da küçük insan tipi oluşturur. İçerisini daha çok materyalist öğeler oluşturur.
6. O dönemde dünya edebiyatını da etkileyen sürrealizm ve dadaizm gibi akımlardan etkilenirler. Garip şiirindeki çocuksu söylem, bu akımların etkisidir denebilir.
7. "Basitlik, sadelik ve aleladedelik" ilkesini benimseyen Garipçiler, şiirlerini, konuşma dilinin sadeliği üzerine kurmaya ve konuşma diline yönelmeye çalışmışlardır.
8. Şiirin musikî, resim gibi sanatlarla olan ilişkisine son verirler ve şiir sanatına ait her türlü form endişesini ortadan kaldırarak serbest şiire yönelirler.

9. İroni ve mizahın Garip şiirinde önemli bir yeri vardır. Zaman zaman bu yollarla sosyal yapıdaki çarpıklıklar eleştirilir. Bunu yaparken de politika dışı kalırlar. İdeolojik konular, memleket sorunları vs. Garip şiirinin çok da iltifat ettiği konular değildir.

Orhan Veli

Garip şiirinin kurucusu olan Orhan Veli, divan ve Batı şiiri yanında halk edebiyatı formlarını da kullanarak şiirini olgunlaştırmıştır. Şiir hayatının ikinci evresinde yeni bir şiir anlayışına yönelir ve vezin, kafiye, edebî sanatlar, imajlar gibi unsurları şiirinden atar, sade bir dil arayışı içine girer. Artık, "nesre yakın bir ifade"yi benimsemiş ve modern Türk şiirinin imkânlarını genişletmiştir.

O güne kadar yapılmayanı gerçekleştirerek, geleneğin karşısında direnişe geçer ve geleneksel biçim öğelerini dışlayarak her türlü form endişesinden uzak bir şiir anlayışının esaslarını ortaya koyar. Kendi geleneğini kurmaya yönelir ve klasik biçimlenmeye son vermekle kalmaz; şiirin yolunu arka sokağa yöneltir.

Orhan Veli, kendi içerisinde karşıtlığını taşıyan bu şiir anlayışıyla büyük bir emek isteyen geleneksel şiiri hafife alarak, serbest şiire geçişte şairlerimiz için büyük bir kolaylık sağlamıştır. Onun bu şiir anlayışını, Batı'da tükenmeye yüz tutmuş olan sürrealist anlayış oluşturur.

Oktay Rifat

Birinci Yeni ve İkinci Yeni'nin kurucularından Oktay Rifat'ın "Sesimiz" dergisinde yayımladığı ilk şiirleri Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Necip Fazıl Kısakürek'ten etkiler taşımaktadır. Kültürlü bir aile çevresinde yetişmesi dolayısıyla şair, Garip hareketinin estetik altyapısını oluşturan sürrealist şiir anlayışını arkadaşlarından daha önce ve daha iyi tanımıştır.

Yazın hayatına girdiği sıralardaki şiirlerini Garip hareketinin poetikasına uygun olarak yazar. Orhan Veli ile birlikte yazdıkları *Garip* kitabındaki yirmi bir şiirin büyük bir kısmı Garip çizgisindedir. Bu hareket içerisinde Orhan Veli'nin lider kişiliğinin yanında, Oktay Rifat'ın yönlendirici, denetleyici ve eleştireci kişiliği dikkat çekmektedir. Hareketin mektepleşme eğilimine karşı çıkarak tek düzeleşmesini önlemeye çalışır. Edebiyat dünyasında bir yer edindikten sonra, Garip şiirinin estetik altyapısı içerisinde kalmanın kendisini tüketmesine inanmaktadır. Bunun için, Orhan Veli'nin vefatından sonra Garip'ten kopuşu kolay olur.

Bu dönem şiirlerinde "yaşama sevinci" şiirlerinin en önemli temasıdır. Biçim bakımından da bu şiirlerinde hiçbir kaygıya yer yoktur. Geleneksel olan her şeyden arınma isteği görülmektedir. Ancak Garip kitabındaki *Kuzu* ve *Uykusuzluk* adlı şiirleri, söylem bakımından Garip'in poetik anlayışından uzakta ve daha çok İkinci Yeni'ye yakındır. Bu şiirler, Oktay Rifat'ın sonraki şiir çizgisini açıklaması bakımından önemlidir.

Oktay Rifat, Garip çizgisinde kalmayarak, şiir serüvenini toplumcu gerçekçi, İkinci Yeni ve evrensel değerleri önceleyen bir doğrultuda sürdürür. Bazı şiirlerinde, halkçı bir tavırla folklorlardan faydalandığı da görülür. *Perçemli Sokak*'ta araladığı İkinci Yeni kapısını *Aşık Merdiveni* ile açar.

Ona göre şiir, içerik ve dil işidir. Bundan dolayı ki onun şiirlerinde aynı muhteva, birbirinden farklı formların içerisinde dile dönüşmüş bir biçimde görülebilir.

Lirizm ise Oktay Rifat'ın şiirinin her döneminde bir dip akıntı olarak varlığını korumuştur. Bireyselden ulusala ve oradan da evrensele ulaşan geniş bir şiir haritasına sahiptir. Türk şiirinin Cumhuriyet dönemindeki tarihsel gelişimini onun şiirlerinde görmemiz mümkündür. Şiirle ilgili hiçbir konuda tutucu değildir. Bunun için, Garip döneminde Orhan Veli'nin mektepleşme eğilimine karşı çıkarak, Garip hareketine bir tepki olarak doğan İkinci Yeni'nin kuruluşunu gerçekleştirir. Şiirlerinde aşk, yaşama sevinci, özgürlük ve zaman problemi en çok üzerinde durduğu konulardır.

Melih Cevdet Anday

Garip'in üç şairinden biri olan Melih Cevdet Anday'ın Sesimiz ve İnkılap dergilerinde başlayan şiir çizgisi, başlangıç itibarıyla eşyanın arkasındaki gizemi araştırır niteliktedir. Necip Fazıl Kısakürek etkisinin kendisini hissettirdiği *Hatırlama* adlı şiiri, aynı zamanda "öz" hakkında da derin bir hassasiyet barındırmaktadır. Şiirlerinde yer yer duygusal olan şair, daha sonraki yıllarda kaleme aldığı şiirlerinde bu duygusalıktan arınarak, şiiri mümkün olduğunca aklın emrine verir.

Destan ve tarih kişilerinden hareket ettiği şiirlerinde insan gerçeğini, fert ve toplum boyutunda ele aldığı görülür ve insanlık macerasını sezdirir. Şiirlerini, sadece Garip hareketi içerisinde değerlendirmek haksızlık olur.

Behçet Necatigil

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin sürekli kendisini yenileyen yüzü Necatigil, Garip çizgisinde başladığı şiir serüvenini halk edebiyatı, divan şiiri ve Batı şiirinin özelliklerini ekleyerek sürekli değişimi için şiiri bir çıkış yolu olarak seçmiştir.

İkinci şiir kitabı olan *Çevre*'ye kadar çıplak ve sade bir üslupla, Garip üslubuyla yazar. Bundan sonraki şiirlerinde, kendi geliştireceği ve kendisine has bir üslup görülür. Bu yeni üslubun dikkati çeken özelliklerinden biri de şairin, cinas ve tevriye gibi divan edebiyatında sıkça rastlanılan iki anlamlı kelimeleri kullanmasıdır.

Evler ve *Eski Toprak* kitaplarındaki şiirlerinde eski ve yeniyle biçim ve tema arasındaki uyum kendisini iyice belli eder. Onun şiirlerinde kelimeyi aşan; fakat şiir cümlesi içinde kalan, kendine özgü, alışılmamış bağdaştırmalar vardır. Şair, kendisine özgü bir çağrışım alanını oluşturacak özel bir dil kullanmakta ısrar eder. İkinci Yeni'de görülen sentaksın

parçalanması ve geleneksel şiir dilinin dezenformasyonu söz konusudur. Bunların İkinci Yeni'deki gibi soğuk görünmemelerinin nedeni, gelenekten beslenmeleri ve anlamı silmek yerine, gizlemek, derinleştirmek veya zenginleştirmek amaçlı yapılmış olmalarından kaynaklanmaktadır.

Necatigil, şiirlerinde büyük kişilerin, aristokratların, seçkin ve kahramanların değil; büyük kentte tutunmaya ve var olmaya çalışan orta halli vatandaşların hayatına, duygu ve düşüncelerine yer vermiştir. Bu bakımdan, Garipçilerle tematik bir birliğe sahiptir; ancak Garipçiler, küçük adamın duygu, düşünce ve sorunlarını işlerken, daha çok ironik bir üslup kullanıyorlardı, bu tipin iç dünyasına, ruh hallerindeki acı ve çelişkilere fazla yer vermiyorlardı. Necatigil ise, orta halli insanın sorununu daha çok dramatik ve trajik bir üslupla irdeliyor, "orta yurttas" dediği küçük adam tipinin olumlu ve olumsuz boyutlarıyla tüm insanî yönlerini, sevinç ve üzüntülerini, trajedilerini, çıkmazlarını, açmazlarını ve dramlarını veriyordu.

Fazıl Hüsnü Dağlarca

Kendi şiir çizgisini yakalayan ve bunu sürekli olarak yenileyen güçlü bir şair olan Fazıl Hüsnü'nün şiirlerinde birden çok ve birbirinden zengin dönemleri görebiliriz: Birincisi "sezgi" ve ikincisi de "akıl" dönemidir.

Onun şiirlerinde, insanlığın en eski evrensel sembolleri olan arketipler, şiir aracılığıyla kendilerini ifade etme imkânını bulur. Şiirden düşünceye ulaşan güçlü bir şairdir. Millî romantik duygu tarzından çocukların dünyasına, ferdin iç hayatından toplumcu gerçekçi yaklaşımlara kadar insanı ilgilendiren her şey onun şiirlerinde yer alır. Kelimenin, şiirin dünyasındaki ayırt edici rolüne inanan şair, döneminin sanat hayatında merkez olabilecek güçtedir.

Onun yapıtlarında, gözle görülen ölçü ve uyaktan yoksun, yalnız dizelerin sıralandığı, biçim yönüyle baştanbaşa özgür olan şiirlerden; hece, aruz dizileriyle, dörtlük, beşlik vb. kümeler halinde düzenli uyakları bulunan şiirlere de rastlanır.

Atilla İlhan

Toplumcu gerçekçi çizginin ivme kazanmasında önemli bir rol oynayan Atilla İlhan, kültürlü bir aile çevresinde yetişir. Onun şiirlerinde Nazım Hikmet'in yanı sıra Ahmet Muhip, Necip Fazıl ve Faruk Nafiz etkisi görülür. Şair; Karacaoğlan, Köroğlu, Dadaloğlu, Dertli vb. gibi halk edebiyatının önemli kişilerinin etkisiyle daha geniş bir dünyayı kucaklar.

Atilla İlhan'ın şiirlerini üç ana evrede toplamak mümkündür:

Toplumcu gerçekçi evre

Bu devrede; Nazım Hikmet şiiri ses yapısı, içerik ve imge düzeniyle Atilla İlhan şiirinin en büyük kaynaklarından birisidir. Halk şiirinden de büyük oranda beslenir. Savaşlar, özgürlük sorunları, her

aşamada görülen sömürü düzeni ve kapsayıcı nitelikteki insan sevgisi, bu dönem şiirlerinin ana temalarıdır. *Duvar* adlı şiiri, bu dönemin en karakteristik örneğidir. Bu şiirinde, İkinci Dünya Savaşı sırasında idam mangalarına tanıklık etmiş iki duvar kişileştirilerek konuşturulur. İnsanların savaş çılgınlığıyla birbirlerini boğazlamalarına, kurşuna dizilmelerine duvarlar bir türlü akıl erdirememekte ve kahrolmaktadırlar. İnsanî anlamda büyük bir değersizleşmeyi gösteren bu durum, felsefi deyişle tam bir “problem yitimi” olarak adlandırılabilir. Çağın insanına hâkim olan yabancılaşma ve bungaluk duygusu böyle bir ortamın ürünüdür.

Birinci ve İkinci Yeni olarak bilinen dönemlerin şiir hareketlerine “toplumcu çizgiden uzak” diye pek ilgi göstermez. Bu dönem eserlerinde İlhan, öyküleyici anlatım biçimini ve ses özelliklerini halk şiirinden alır. 1950’den sonra toplumcu gerçekçi çizgisini derinleştirerek sosyal realizme kayar. Ancak şiirde, her şeyden önce estetik planı öncelemeyle, Nazım Hikmet ve diğer toplumcu gerçekçi şairlerin şiir anlayışından kaçınır. Toplumu yadsımadığı gibi tarihi de yadsımaz. Türk kültür hayatının değişme ve gelişme evrelerini inceleyerek yeniden biçimlendirmeye çalışır. Paris seyahatleri ona öznel bir yorum gücü kazandırır.

Bireyin varlığını ve evrendeki yerini sorguladığı evre

Toplumcu gerçeklikten geçerek geldiği bu evrede, modern dünyanın karşısında yalnız kalan ve varlığı tehdit altında olan insanın şiirini yazar. Kent yaşamının biçimlendirdiği argo, küfür, bıçkınca konuşmalar, tarihsel dönem sapmaları gibi modernist dilsel ürünler, daha çok bu evrede görülen özelliklerdir.

Neoklasik evre

Bu evrede şair, tarihin yeniden yorumlanmasını, “ben”in kendiyle hesaplaşmasını, tabiat ve kainatla ilgili düşüncelerini, hatıraları ön plana çıkarır. Bu değişim, bir iç kanama veya yeni bir estetiğin haberini vermektedir. Buna, şiirin kendi içerisinde yaşaması gereken bir serüven gözüyle de bakılabilir. Atilla İlhan, radikal olmayan bu değişimi, şiirini kurtarmak adına yapmıştır. Ancak şairin divan şiiri ile buluşması, onun ses ve imge dünyasından beslenmesi, Atilla İlhan’ın şiirini çok boyutlu bir derinliğe taşır ve gelenekle gelecek arasında bir köprü görevi üstlenir.